

Zbigniew Skiełczyński

Superekslibrisy z Biblioteki Kapitulnej w Łowiczu

Studia Theologica Varsaviensia 28/1, 243-259

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIGNIEW SKIEŁCZYŃSKI

SUPEREKLIBRISY Z BIBLIOTEKI KAPITULNEJ W ŁOWICZU

BIBLIOTEKA KAPITULNA

W Biblioteca Nazionale w Neapolu znajdują się kodeksy przepisane w 1433 r. w szkole kolegiackiej w Łowiczu. Jeden to komentarze do pism przyrodniczych Arystotelesa, inny to dzieło filozoficzne Alberta Wielkiego. Kodeksy zostały przepisane pod dyktando magistra ks. Macieja z Orłowa.¹

Rok 1433 był pierwszym rokiem działalności kapituły w Łowiczu. Arcybiskup Wojciech Jastrzębiec w dekrete erekcyjnym wymagał, aby przy kolegiacie była szkoła, a w niej zawsze uczył nauczyciel ze stopniem magistra albo przynajmniej bardzo biegły bakałarz.² Wśród wielu przepisanych książek w 1469 r. znalazła się także Kronika Kadłubka z komentarzem Jana Dąbrówki,³ a w 1480 r. Wojciech z Rogoszyna uczył się u Marka ze Sławska kaligrafii i iluminacji.⁴

Dorobek szkoły powiększał zasób biblioteki kolegiackiej, ale podstawą biblioteki były dary arcybiskupów i uczonych, których arcybiskupi gromadzili na swym zamku i dawali miejsca w kapitule. Jeden z najwybitniejszych uczonych XV wieku, biskup krakowski Tomasz Strzępiński, zapisał swój księgozbiór w 1462 r. trzem bibliotekom: Akademii Krakowskiej, katedrze gnieźnieńskiej oraz kolegiacie w Łowiczu.⁵ Łowicki dorobek średniowiecza w zakresie księgozbiorów spłonął w wielkim pożarze miasta i kolegiaty w 1525 r.

Nadchodzący renesans otwierał na zgliszczach swój świetny rozdział w dziejach kultury. Kolejni prymasi renesansu kompleto-

¹ E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski*, Warszawa 1984, s. 89, 208.

² W. Kwiatkowski, *Prymasowska kapituła i kolegiata w Łowiczu*, Warszawa 1939, s. 561.

³ E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna...* dz. cyt., s. 135.

⁴ Tamże, s. 57, 111.

⁵ W. Kwiatkowski, *Prymasowska kapituła...*, dz. cyt.

wali na zamku cenne księgozbiory, a na swym dworze gromadzili uczonych, literatów i artystów.

Różne były losy księgozbiorów po śmierci właścicieli. Te, które zostawały na terenie miasta, częściej trafiały do zakonnych bibliotek bernardynów i dominikanów niż do Biblioteki Kapitulnej. Nawet kanonicy łowiccy chętniej zapisywali książki zakonom niż kapitule. W Bibliotece Kapitulnej ocalały jedynie nieliczne tomy, niegdyś należące do prymasów: M. Drzewickiego, M. Dzierzgowskiego, S. Karnkowskiego, W. Łubieńskiego, B. Maciejowskiego, J. Uchańskiego, J. Węzyka.

W latach „potopu” szwedzkiego w kolegiacie miał miejsce rabunek, o czym świadczy pozycja w rachunkach kapituły za naprawienie drzwi biblioteki wyłamanych przez Szwedów. Wielkość strat trudno jednak ocenić.

W 2 połowie XVII wieku i przez cały wiek XVIII ośrodkami kultury i nauki stały się na terenie miasta: kolegium pijarskie i Seminarium Duchowne prowadzone przez misjonarzy, a kolegiata pozostała na uboczu. Inwentarz Biblioteki Kapitulnej spisany 28 września 1745 r. liczył zaledwie 405 pozycji. W ostatnich latach XVIII wieku wikariusz ks. Piotr Śladecki spisał inwentarz biblioteki obejmujący 740 pozycji.

W 1801 r. prymas Ignacy Krasicki tuż przed śmiercią wydzielił 837 tomów książek i rękopisów i przesłał je do konsystorza łowickiego. Miał to być początek fundacji Biblioteki Arcybiskupów Gnieźnieńskich na Łowiczu, zwanej Krasiciana, na wżór słynnej biblioteki braci biskupów Załuskich. Niestety, rychła śmierć prymasa i wyprzedaż całego księgozbioru na licytacjach udaremniła zamierzone dzieło. Dar Krasickiego trafił do Biblioteki Kapitulnej.

Biblioteka Kapitulna pozostała niewielką biblioteką kościelną. Wartość jej zbiorów polegała na zachowaniu wielu rzadkich pozycji, będących unikatami w kraju, a w większym jeszcze stopniu — na docenianiu pamiątkowej roli książek należących do wybitnych ludzi w dziejach naszej kultury. Przez wiele wieków Łowicz był znaczącym ośrodkiem kulturalnym w kraju.

SUPEREKSLIBRISY

Szczególną formą bibliofilstwa było opatrywanie ksiąg znakiem własnościowym na zewnętrznych stronach okładek. Powszechnym zwyczajem dawnych drukarzy było oddawanie do handlu książek nie oprawionych; taka książka była tańsza, lżejsza w transporcie. Właściciele książek zamawiali oprawy u introligatorów we-

dług własnych upodobań, często jednolite dla całego księgozbioru. Niekiedy introligatorowi polecali na okładce wytłoczyć znak własnościowy.

Superekslibrisy bywały różnego typu. Najbardziej okazałe były odciskane na skórze okładki ze specjalnej plakiety wykonanej dla właściciela książek, zawierającej: tarczę herbową, klejnot, napisy sentencjonalne i dewocyjne, imię i nazwisko właściciela z jego tytułami. Ta sama plakieta była odciskana na różnych książkach, w różnych pracowniach introligatorskich. W zbiorach łowickich najbogatszy superekslibris tego typu miał Piotr Roizjusz, najpiękniejszy — Jan Pudłowski. Inne superekslibrisy były komponowane z odcisku tłoka pieczętnego właściciela i różnych plaket, punc, którymi dysponował introligator. Nazwisko czy inicjały były odbijane z pojedynczych liter.

Stan zachowania superekslibrisów jest różny i różny jest stopień trudności w opracowywaniu tych znaków własnościowych. W rozwiązaniu inicjałów niekiedy pomocny jest herb, niekiedy dopiero dalsze proveniencje.

Niniejszy wybór prezentuje dwadzieścia superekslibrisów. Właściciele książek byli różni, zależnie od pozycji społecznej, sytuacji majątkowej, wykształcenia, wyznania. Byli tacy, którzy przez własną twórczość wnieśli swój wkład do kultury europejskiej, np. kardynał Stanisław Hozjusz, wkład innych polegał na kupowaniu książek, gromadzeniu bibliotek. W wyborze znalazły się znaki własnościowe prymasów: Henryka Firleja, Stanisława Karnkowskiego, B. Maciejowskiego, J. Uchańskiego; czterech biskupów: S. Hozjusza, Stanisława Oleśnickiego, Piotra Tomickiego, Tomasza Ujejskiego; kanoników: Stanisława Dąbrowskiego, Jana Krupskiego, Fridericusa Maurytiusa, Piotra Roysiusa. Świeckimi zbieraczami książek byli: Marcin Święcicki i Jan Pudłowski.

Nieznane są drogi, jakimi do Biblioteki Kapitulnej trafiały książki będące niegdyś własnością innowierców: Jana Krzysztopolskiego oraz dwóch teologów protestanckich: M. Kwiatkowskiego i S. Murzynowskiego.

1. Stanisław Dąbrowski herbu Poraj

Iustinianus imp., *Digestorum seu pandectarum libri quinquaginta*. Ed. Greg. Holoander, Noremburga, Io. Petreius, 1529, 4^o, vol. I—III.

Iustinianus imp.: *Codicis... ex repetita praelectione libri XII*. Ed. Greg. Holoander, Nurmberga, Io. Petreius, 1530, 2^o.

Oprawa: Trzy tomy Digestów oprawione są w deski, Kodeks

w tekturę, ale w jednym, polskim warsztacie introligatorskim. Na karty ochronne został użyty ten sam papier z filogranem przedstawiającym herb Ogończyk, do oprawy użyto skóry czarnej. Dwie podwójne linie tworzą zwierciadło okładki, w narożnikach wewnętrznej ramki umieszczone skromnie tłoczone ozdoby. W środku zwierciadła, na tarczy herb Poraj, powyżej tarczy monogram — S. D. oraz data oprawy — 1532.

Dalsza proveniencja: Stanisław Karnkowski, na dole kart tytułowych został odbity stemplowy exlibris arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego.⁶

Stanisław Dąbrowski herbu Poraj uzyskał w Akademii Krakowskiej stopień bakałarza w 1521 r., za granicą doktorat obojga prawa. Był prepozytem wolsborskim, kanonikiem włocławskim, gnieźnieńskim, krakowskim, kurzelowskim, od 1559 r. łowickim. W 1562 r. był administratorem *sede vacante* archidiecezji gnieźnieńskiej, pełnił funkcje kanclerza arcybiskupów: Dzierzgowskiego, Przerębskiego i Uchańskiego. Pozostawił zebrane materiały do zbioru polskich praw synodalnych, które po jego śmierci przejął i wydał arcybiskup Stanisław Karnkowski. Zmarł w 1575 r.⁷

2. Henryk Firlej herbu Lewart

Statuta prawa y constitucie koronne łacińskie y polskie z statutów Łaskiego y Herborta y z constituciy koronnych zebrane... przez Jana Januszowskiego. Kraków, Architypogr. Łazarzowej, 1600, 2^o. Cstr. t. XVIII, s. 479—480.

Oprawa: Oprawa tekturowa obciągnięta skórą tłoczoną. Podwójna, tłoczona ramka tworzy zwierciadło. W rogach zwierciadła wewnętrzne narożniki z puttami. Na przedniej okładce wytłoczony tytuł: STATVTA PRAWA Y CONSTIT. KORONNE IANA LANVSZOWSKIEGO. W środku zwierciadła, na obu okładkach, w podwójnej, owalnej ramce odcisnięty herb Lewart na tarczy, obok ramek rozłożony monogram HF DD SC, co znaczy: Henricus Firlej De Dąbrowica Scholasticus Cracoviensis.

Na początku dzieła znajduje się drukowana dedykacja Januszowskiego dla członków rodziny Firlejów, m. in. „... Xiędzu Henrykowi Scholastykowi Krakowskiemu”. Dedykacja jest datowana w Krakowie 5 lipca 1600 r. Być może jest to egzemplarz opra-

⁶ J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy*, Gniezno 1883, t. II, s. 194—213.

⁷ Z. Skiełczyński, *Dąbrowski Stanisław, Słownik pracowników książki polskiej, Suplement*, Warszawa 1986, s. 44.

wiony przez Januszowskiego i wręczony przezeń Henrykowi Firlejowi.

Henryk Firlej (1574—1626) był synem Jana, wojewody krakowskiego. Kształcił się w Austrii i w Rzymie, po powrocie do kraju, w 1594 r., został scholastykiem krakowskim, w 1616 biskupem łuckim, następnie plockim, a w 1624 r. arcybiskupem gnieźnieńskim. Pochowany jest w kolegiacie łowickiej.⁸

3. Fridericus Mauritius Baltasarides z Jędrzejowa

Superekslibris I.

Reszka Stanisław, *De ateismis et phalarismis evangelicorum*. Neapoli, Io, Iac. Carlinus et Ant. Pax, 1596, 4°. Estr. t. XXVI, s. 266.

Oprawa: Okładki miękkie, obciągnięte białym pergaminem, na tylnej okładce dzieła, w środku pola, odcisnięta plakietka z klezczącym Dawidem, ponad plakietką napis: MAVRITVS, poniżej plakietki: BALTAZARIDES.

Dalsza proveniencja: W 1631 r. po śmierci właściciela książka dostała się do biblioteki bernardynów łowickich, o czym świadczy exlibris tej biblioteki wykonany przez Rafała Morowicza, bibliotekarza zakonnego. 24 września 1795 książkę otrzymał Ignacy Krasicki i przewiózł ją do Skierniewic, skąd w 1801 r. powróciła do Łowicza wraz z książkami ofiarowanymi przez Krasickiego.

Superekslibris II.

Tholosanus Petrus Gregorius, *Syntagma iuris universi*, Francofurt ad Moenem, Off. Paltheniana 1599, 2°.

Oprawa: Deski obciągnięte skórą białą, na tylnej okładce odcisnięty został napis: MAVRITVS BALTAZARIDES.

Proveniencje dalsze: „Ex libris Thomae Swiniarski a Piątek IVD canonici Vielunensis”.

„Post obitum prefati Reverendi Thomae Swiniarski Martinus Pregustowski Prebendarius Lovicensis testamentum sibi assignatam accipi Die 22 septemb. 1642.

Superekslibris III.

Paxillus Bernard de Brzezek; *Monomachia pro defensione fidei*. T. I, Kraków, Off. Lasari 1616, 2°; Estr. t. XXIV, s. 170.

Oprawa: Okładki z desek obciągniętych skórą białą, wytłaczaną. Na okładce przedniej wyciśnięty napis: MAVRICUVS F IVD ARCH. CVR. P. F. ANNO DNI 1626

Proweniencje dalsze: Drukowany exlibris bernardynów łowickich O. Rafała Morowicza, koniec XVIII w.

Mauritius Fridericus pochodził z Jędrzejowa, prawdopodobnie z mieszczańskiej rodziny, syn Baltazara (Baltasarides). Posiadał doktorat obojga praw. Z nominacji arcybp. J. Wężyka 22 maja 1629 r. został kanonikiem łowickim, był również archidiakonem kurzelowskim. Zmarł przed 8 XII 1632 r., być może w 1631 r. O związkach z Łowiczem świadczą liczne fundacje na rzecz wikariuszy kolegiaty i łowickich szpitali. Księgozbiór zapisał prawdopodobnie bernardynom łowickim w 1631 r. Każda z trzech zachowanych po nim książek odbyła inną drogę, po czym powróciła do kolegiaty.⁹

4. Stanisław Hozjusz

Driedonus Joannas a Tvrnhovit, *De captivitate et redemptione humani generis*. Lovanium, Rutger Rescius, 1534. 4°

Oprawa: Deski obciążone skórą brązową. Na przedniej okładce odcisnięty napis: LIBER DRIEDONIS. W środku pola okładki monogram Chrystusa IHS otoczony okrągłą ramką, poniżej odcisnięty rok oprawy MDXXXX i supereklibris: STANISLAVS HOS.

Stanisław Hozjusz (1504—1579), syn mieszczanina krakowskiego, uczył się w Wilnie, następnie w Akademii Krakowskiej. W 1529 r. udał się na dalsze studia do Włoch. Po powrocie został sekretarzem bp P. Tomickiego, w 1539 r. kanonikiem warmińskim, następnie krakowskim i sandomierskim. Biskupem chełmińskim został w 1549 r., warmińskim w 1551 r., a w dziesięć lat później kardynałem. Rozwinął szeroką działalność w zakresie katolickiej reformy kościelnej, był jednym z najbardziej poczytnych teologów europejskich swego czasu.¹⁰

⁸ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, Poznań 1889, t. III, s. 580—690; J. Kwolek, *Firlej Henryk*, PSB, t. VI, s. 478.

⁹ Ks. J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników*, Warszawa 1971, s. 63.

¹⁰ Superexlibris Hozjusza wspomina E. Chwałewik, *Ekzlibrisy polskie XVI i XVII w.*, Wrocław 1955, s. 56. Reprodukował go Otto Walde w Upsali, ze zbiorów szwedzkich; zob.: A. Birkenmajer, *Książka Ottona Walde...*, „Studia bibliologiczne”, Wrocław 1975, s. 262. Na kartach ochronnych książki znajdują się numery wskazujące, że książkę tę arcybp Ignacy Krasicki przewiózł z Warmii do Skierniewic, skąd w 1801 r. przekazał kolegiacie łowickiej. S. Gracioti, *Sulla biblioteca di Krasicki. Estratto da „Ricerche Slavistiche”*, n. X. Roma 1962; H. E. Wyczański, *Hozjusz, Słownik polskich teologów katolickich*, t. II, s. 68—75.

5. Stanisław Karnkowski herbu Junosza

Iansenius Cornelius, *Commentariorum in suam concordiam ac totam historiam evangelicam paetes IIII*, Lugduni, apud Carolum Pesnot, 1577. 2^o.

Oprawa: Deski obciążone skórą brązową, na okładce przedniej wytłoczony napis: IANSENIVS, w środku pola okładki plakietka z głową Chrystusa, na dole wytłoczony rok oprawy 1579. Na tylnej okładce, w zwierciadle, owalna plakietka z herbem S. Karnkowskiego Junosza, ponad zwierciadłem mitra biskupia ze wstęgami. Znamię herbu oraz odznaki godności biskupiej znajdują się w owalnej ramce wypełnionej napisem: STANISLAVS KARNKOWSKI DEI GRA [tia] EPISCOP [us] WLADISLAVIENSIS. Ramka z inskrypcją jest wpisana w owalny wieniec laurowy ze wstęgami w czterech rogach. Tłoczenia złożone.

Stanisław Karnkowski (1520—1603) był wychowankiem Akademii Krakowskiej, studiował także w Padwie. W 1567 r. został biskupem kujawskim, a w 1582 r. arcybiskupem gnieźnieńskim.

Był wielkim miłośnikiem i zbieraczem książek. Na synodzie w 1589 r. odnowił dawne przepisy o prowadzeniu bibliotek parafialnych. Zakupił m. in. część księgozbioru Andrzeja Frycza Modrzewskiego. W Bibliotece Kapitulnej pozostało po nim kilkanaście tomów. Księgozbiór zapisał jezuitom w Kaliszu i różnym osobom prywatnym.¹¹

6. Jan Kozubowski herbu Poraj

Commentariorum Collegii Conimbricesis S. I. in octo libros physicorum Aristotelis Stagiritae. Coloniae, sumpt. Lazari Zetzneri, 1596, 4^o.

— toż: *in libros meteorum Aristotelis Stagiritae*, wyd. tamże.

— toż: *in libros Aristotelis, qui Parva Naturalia appellantur*, wyd. tamże.

— Toż: *in libros Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum*, wyd. tamże.

¹¹ E. Ozorowski, *Karnkowski Stanisław, Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. II, s. 262—266; Z. Skiełczyński, *Karnkowski Stanisław. Słownik pracowników książki polskiej, Suplement*, Warszawa 1986, s. 90. Superexlibris Karnkowskiego reprodukowałam ze zbiorów szwedzkich O. Walde, *Storhestidens litteara krigsbyten*, Upsala 1916—1920. Zob. A. Birkenmajer, *Książka Ottona Waldego o szwedzkich zdobycach*, w: tegoż, *Studia biblioteczne*, Wrocław 1975, s. 262. Jeden superexlibris zna E. Chwalewik, *Exlibrisy polskie*, Wrocław 1952, s. 35.

Oprawa: Kłoczek z czterech dzieł oprawny w miękkie okładki z jasnej skóry pergaminowej. W górnej części okładki wytłoczony napis: IOANNES, w dolnej części KOZVBOWSKI. W środku okładki tarcza z herbem Poraj, umieszczona w owalnej, ozdobnej ramce, ale krzywo, nie w środku wolnego pola. Ramka składa się z pasm — zewnętrznego z ozdobami roślinnymi i wewnętrznego z napisem: FRVSTRA VIVIT QUI NEMINI PRODEST. W środku tylnej okładki wytłoczona plakietka z herbem Gozdawa.

Proweniencje dalsze: „Ex libris Dni Simonis Dila (...) concionatoris”

„post Perillustri Paprocki”

właściciel superekslibrisu Kozubowski nieznan. Jan Aleksander Paprocki należał do łowickiej kapituły w latach 1668—1681, był proboszczem w Rawie, audytorem prymasa M. Prażmowskiego, był kanonikiem gnieźnieńskim i łuckim, po jego śmierci do Biblioteki Kapitulnej dostało się 23 tomy książek.¹²

7. Jan Krupski herbu Korczak

Cicero Marcus Tullius, *Opera quae aedita sunt hactenus omnia. T. I. Rhetorica, oratoria et forensia*. Basilea, Off. Hervagina, 1534, 2^o.

Oprawa: Okładki tekturowe, obciągnięte skórą ciemnobrązową, wytłaczaną. W zwierciadłach obu okładek wyciśnięty wieniec laurowy, a w nim tarcza herbowa z herbem Korczak. Ponad tarczą inicjały I. K. — Joannes Krupski. Na takie odczytanie inicjałów wskazuje dedykacja odręczna na ostatniej karcie ochronnej „Stanislaus, olim Rndi Domini Ioannis Krupski Decani Leopoldien[isis] Cantorisque Sandomirien[isis] cliens hoc volumen Andreae Copecio Zarnovien[isi] grate obtulit post mortem patroni sui Anno D. 1570”.

Jan Krupski, syn Jerzego, od 1515 kasztelana lwowskiego, od 1533 wojewody bełzkiego; w 1533 r. studiował w Akademii Krakowskiej, następnie w Padwie. Był dziekanem lwowskim, kantorem sandomierskim, sekretarzem królewskim.¹³

Andrzej Kopeć Zarnowski nie jest znany. W kapitule łowickiej był w XVI wieku Jan Kopeć, w 1550 r. otrzymał koadiutora do kanonii Jana Milewskiego.¹⁴

¹² J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników*, Warszawa 1971, s. 76—77.

¹³ I. Kaniewska, Z. Wdowiszewski, *Krupski Jerzy herbu Korczak*, PSB, t. XV, s. 418.

¹⁴ J. Korytkowski, *Arcybiskupi...* dz. cyt., t. III, s. 162.

8. Jan Krzysztoporski herbu Nowina

Boethius, *De consolatione philosophiae*. Pseudo Boetius: *De disciplina scholarum*. Ed. Conradus Poseiaen cum commentis Psudo Thomae Aquinatis, Venezia, Bon. Locatellus pro Oct. Scoto, 14. IV. 1498, 2^o, Incunabula Poloniae 5743.

Gerson Ioannes, *Opera*, Pars I—IV. Basel, Off. A. Petri, sumpt. Lud. Hornken et God. Hotorpi, 3 I 1515, 2^o.

Oprawa: Kłoczek złożony z dwóch dzieł został oprawiony w 1562 r. Okładki wykonane z desek obciążniętych skórą brązową, wytłaczaną. W zwierciadle odcisnięty supereklibris składający się z kartusza herbowego z herbem Nowina, ponad tarczą klejnot. Tarczę i klejnot otaczają labry. Całość herbu wpisana w okrągłą, podwójną ramkę, w ramce wewnętrznej napis: CHRISTO DUCE ET PASTORE 1558. Ramkę zewnętrzną wypełnia wieniec laurowy ze wstęgami na górze i na dole. Ta sama plakietka jest odbita na obu okładkach. Na okładce tylnej odcisnięty napis własnościowy: JOANNIS CHRISTOPORSKI NO[ta]RI G[e]N[er]ALIS T[er]RE SIRADINEN[sis] ET S[acrae] M[aiestatis] SECRETARII — Jan Krzysztoporski pisarz ziemski sieradzki, sekretarz Świętego Królewskiego Majestatu.

Jan Krzysztoporski (1518—1585), studiował w latach 1537—39 w Wittemberdze u Melanchtona, następnie w Padwie. Od 1551 r. był sekretarzem królewskim, od 1559 r. pisarzem ziemskim sieradzkim, od 1565 kasztelanem wieluńskim. Andrzej Trzcieski ofiarował mu zbiór wierszy sławiących zamiłowania bibliofilskie i bibliotekę Krzysztoporskiego. Kilka jego książek ocalało w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego.¹⁵

9. Andrzej Lipski herbu Grabie

Lipski Andreas a Lipie, *Practicarum observationum ex iure saxonice... Centuria prima*. Rigae Livonvm 1602, Nic. Mollinus, 4^o. Dzieło dedykowane królowi Zygmuntowi III.

Oprawa: Okładki tekturowe obciążnięte białym pergaminem z bardzo skromnymi, złożonymi tłoczeniami. W środku przedniej okładki wytłoczony herb króla Zygmunta III. Na okładce oraz na odwrocie karty tytułowej został użyty ten sam tłok do wydrukowania herbu królewskiego. Na okładce tylnej, w owalnej ramce ozdobnej, wytłoczono ekscentryczny kartusz herbowy ze znamie-

¹⁵ H. Kowalska, *Krzysztoporski Jan*, PSB, t. XV, s. 568—570; K. Piekarski, *Supereklibrisy polskie od XV—XVIII wieku*, Kraków 1929, tab. 12, 13.

niem Grabie. Być może, autor w drukarni w Rydze zamówił pewną ilość egzemplarzy oprawy dla króla, któremu dedykował całe dzieło.

Proweniencje dalsze: „Post Perillustri Paprocki”

Andrzej Lipski (1572—1631) był w młodości protestantem, studiował w Strasburgu, w 1596 r. został pisarzem kancelarii królewskiej. W 1602 r. wyjechał do Rzymu, przeszedł na katolicyzm, do kraju powrócił z doktoratem obojga praw. Był kanonikiem gnieźnieńskim, płockim, krakowskim, w 1617 r. został biskupem łuckim, w 1623 kujawskim, w 1630 krakowskim.¹⁶ Jan Aleksander Paprocki, kanonik łowicki w latach 1668—1681.¹⁷

10. Stanisław Murzynowski vel. Suszycki herbu Ogończyk

Aristoteles. *Librer octo phisicorum. Per Ioannem Argyropyllum e graeco in latinum traducti*. Kraków, Jan Haller, 1519, 4°. Estr. XII, 213.

Aristoteles. *Libri de anima*. Kraków, Jan Haller, 1519, 4°. Estr. XII, 213.

Ioannes Glogoviensis. *Questiones librorum De anima Ioannis Versoris*. Kraków, Jan Haller, 1514, 4°. Estr. XVII, 183.

Oprawa: Deski (dziś brak) były obciążone skórą brązową, ale nie dochodzącą do bocznego brzegu okładki. Na górze i na dole wytłoczony napis: LIBER PHY SICORVM. Na tylnej okładce podobnie rozmieszczony napis: STANISLAVS SVSCHYCZKI. W zwierciadle tylnej okładki wytłoczona tarcza z herbem Ogończyk.

Stanisław Murzynowski, używający również nazwiska Suszycki z Suszyc herbu Ogończyk (ok. 1528—1553), protestant. Kształcił się w gimnazjum w Królewcu, następnie w Wittemberdze u Melanchtona. W 1549 r. osiedlił się na stałe w Królewcu. Autor kilku dzieł oryginalnych i przekładów, w tym także przekładu Nowego Testamentu, tzw. królewieckiego, Dzieła: *Historia żałobna a straszliwa o Franciszku Spierze* oraz *Ortografija Polska*, wznowione w 1974 r.¹⁸

11. Stanisław Oleśnicki herbu Dębno

Concilia omnia tam generalia quam particularia a temporis Aga-

¹⁶ E. Ozorowski, *Lipski Andrzej, Słownik polskich teologów katolickich*, t. II, s. 536—537.

¹⁷ Zob. Superexlibris „Kozubowski”.

¹⁸ *Bibliografia literatury polskiej, Nowy Korbut*, t. II, Warszawa 1984, s. 546—547.

piti papae usque ad Eugenium IV. T. I—II. Coloniae, P. Quientel, 1538. 2°.

Oprawa: Dzieło składa się z dwóch woluminów identycznie oprawionych w deski obciągnięte skórą brązową, bez żadnych ozdób. Jedynie na środku przednich okładek odcisnięty złożony herb Dębno na tarczy. Tarczę otacza geometryczna winieta zwieńczona mitrą i pastorałem. Jest to superekslibris biskupa poznańskiego Stanisława Oleśnickiego.

Stanisław Oleśnicki z Oleśnicy i Pińczowa, vel Pińczowski, urodził się w 1469 r.; był bratankiem prymasa Zbigniewa Oleśnickiego. W 1492 r. otrzymał kanonię gnieźnieńską, był sekretarzem królewskim, należał do kapituł: sandomierskiej, krakowskiej, skalbmierskiej i warszawskiej. Po 1525 r. był proboszczem w Wiskitkach. W 1538 r. został biskupem poznańskim, 15 grudnia 1539 r. w Sochaczewie otrzymał konsekrację biskupią; zmarł 27 IV 1540 r.¹⁹

Dalsze proveniencje: „... hic liber conciliorum... Ecclesiae Lovicii donati per me Martinus Gałczinski custodi posn(anensis) prae-positi loviciensis, canonico gnesnensis... 22 Julii 1554”

Marcin Gałczyński, ur. 1496 r. prepozyt łowicki, kustosz poznański, kanonik gnieźnieński łączycycki, zmarł w 1573 r.²⁰

12. Marcin Kwiatkowski

Sleidanus Joannes, *De statu religionis et reipublicae Carolo V caesare, commentarii* (B. m. wyd.), 1556, 8°.

Oprawa: Tomik oprawiony w deski obciągnięty skórą żółtą, wytłaczaną. Wolne ramki nad i pod zwierciadłem obu okładek zostały wykorzystane na napis własnościowy. Na okładce przedniej: MARTINVS /FLORVS QV, na okładce tylnej ciąg dalszy: IATKOVIVS // 1557.

Marcin Kwiatkowski zapisał się na uniwersytet w Królewcu w 1553 r., jednocześnie pracował w kancelarii księcia pruskiego. W 1556 r. zajmował się wydaniem drukiem luterńskiego wyznania wiary, ułożonego przez jego stryja Stanisława Lutomirskiego. W 1560 r. wyjechał na studia do Wittembergi i Lipska, współpracował z Melanchtonem. Po powrocie przez pewien czas był dworzaninem króla Zygmunta Augusta, po czym na stałe związał się z Królewcem. Zmarł ok. 1585 r. Trudno dociec, jakimi drogami

¹⁹ M. Banaszak, *Oleśnicki Stanisław z Oleśnicy*, PSB, t. XXIII, s. 773—774.

²⁰ J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników*, dz. cyt., s. 44.

książka z księgozbioru luterańskiego teologa z Królewca trafiła jeszcze przed XVIII wiekiem do biblioteki łowickiej.²¹

13. Stanisław Poklatecki z Gór herbu Pomian

Hieronymus Stridonensis, *Opera. Per Marianum Victorium Retinum*. Antverpia, Chrostophous Plantinus, 1578, 2^o T. I—III, IV.

Jungus Hadrian: *Sinopsis Novi Evangelii seu De doctrina, moribus, fructibus, characteribus... sectariorum*. Posnamiae, Apud Viduam et Haeredes Joannis Wolbrabi, 1595, 4^o. Estr. t. XVIII, s. 665—666.

Oprawa: Te dwa różne formatem tomy mają jednakową oprawę z desek obciągniętych skórą wiśniową i ozdobione identycznymi złoceniami. Wąski pasek bordiury z ozdobnymi, wewnętrznymi narożnikami ogranicza pole okładki zdobne pojedynczymi kompozycjami, wśród których powtarzają się lilie. Okładka przednia ma złocenia, tylna tłoczenia srebrzone. Na przedniej okładce dzieła św. Hieronim, w środku zwierciadła owalna plakietka z monogramem IHS, w centrum, nad monogramem, krzyż i insygnia Męki Pańskiej, pod monogramem kielich z sercem i trzy gwoździe. W zwierciadle przedniej okładki dzieła Junga została odcisnięta plakietka z popiersiem Chrystusa.

W zwierciadle tylnych okładek obu dzieł znajduje się owalna plakietka z napisem: *ALCIORA TE NE SCRVTATVS FUERIS SED QUAE PRECEPT TIBI DOMINVS COGITA. ECCLESIASTI. 3 [22]*). Środek owalnej ramki wypełnia herb Pomian na tarczy i inicjał: S. A. G. P. Inicjał można odczytać z odręcznej prowe miencji na karcie tytułowej dzieła Junga „*Petri Stanislai de Góry Poklateckj Comitiss Pomian S[anctae] Theologiae et Vtriusquae Juris Doctoris*”.

Stanisław z Gór Poklatecki wydał w latach 1594—95 dwie książki, bliżej nie jest znany.²²

14. Jan Pudłowski herbu Kościesza

Baronius Caesar, *Annales ecclesiastici*. T. IV. Roma, Typogr. Congr. Oratori apud S. Mariam in Vallicella, 1593, 2^o.

²¹ *Bibliografia literatury polskiej, Nowy Korbut*, t. II, s. 435.

²² *Estreicher*, t. XXIV, s. 428.

Ten tom jest polonikiem, gdyż na s. 6—7 znajduje się list arcybiskupa Stanisława Karnkowskiego do autora datowany: „na zamku naszym łowickim 5 miesiąca sierpnia R. P. 1592” i odpowiedź Baroniusza w sprawie przekładu *Annales* na język polski. Korespondencja ta jest znana Estreicherowi dopiero z edycji antwerpskiej. z 1597 r.

Oprawa: Tekturowa, obciągnięta skórą białą okładka ma złożone narożniki, w środku pola znajduje się owalna plakietka, w niej czteropółowa tarcza herbowa z herbami: Kościeszka, Wilcze Kroje, Drzewica i Dołęga, w hełmie trzy pawie pióra i dwie palmy, z hełmu spływają labry. Obok piór są umieszczone dwa krzyże jerozolimskie. W całość plakietki wkomponowane litery monogramu: I. P. E. I. T. S., które należy odczytać: Joannes Pudłowski Eques Jerosolimitanus, Tribun Sochaczoviensis. Na okładce zaznaczono rok oprawy książki — 1595.

Jan Pudłowski wiele podróżował po Europie i Azji, wstąpił do bractwa Rycerzy Grobu Świętego, był sekretarzem króla H. Walezego i S. Batorego. Po bitwie pod Pskowem w 1582 r. Batory dodał mu do herbu trzy pawie pióra, dwie palmy i dwa krzyże jerozolimskie; w 1583 r. został wojskim sochaczewskim. Zygmunt III nadał Pudłowskiemu i jego żonie Katarzynie z Radziejowskich w dożywocie wójtostwo we wsi Czerwona Niwa koło Bolimowa.²³

15. Piotr Roizjusz vel Roysius Petrus Maureus, Ruiz de Moros.

Roysius Petrus Maureus, *Decisiones... de rebus in sacro auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis...* Cracoviae 1563, excudebat Matt. Siebeneycher, 4°, Estr. t. XXVI, s. 401.

Oprawa: Okładki tekturowe, obciągnięte skórą ciemnowisniową, bardzo skromne tłoczenia złożone. W środku obu okładek odcisnięta duża, owalna pieczęć Roizjusza złożona z tarczy herbowej, klejnotu z rozbudowanymi labrami; ponad nimi wstęga z maksymą: DISCITE IUSTITIA MONITI. W otoku odcisku pieczętnego biegnie napis: STEMMA PETRI ROYZII MAVREI IVRECONSVLTI REGNI.

Roizjusz pochodził ze szlacheckiej rodziny w Aragonii, studiował w Lerida, Padwie, Rzymie i Bolonii. W 1538 r. uzyskał doktorat obojga praw, w 1542 r. bp. P. Gamrat sprowadził go do Kra-

²³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa*, Kraków 1858, s. 391—392; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, Lipsk 1841, t. VII, s. 374—375; *Ilustracje województwa rawskiego z XVII wieku*, Wrocław 1965, s. 226.

kowa na stanowisko profesora prawa rzymskiego w Akademii; wszedł do służby królewskiej w sądownictwie litewskim w Wilnie; był kanonikiem żmudzkiem, a od 1569 r. kustoszem wileńskim. Zmarł w Wilnie 1571 r.²⁴

16. Marcin Świącicki herbu Jastrzębiec

Lesius Leonardus, *De providentia numinis et animi immortalitate*. Antverpia, Off. Plantiniana apud viduam et filios Io. Moreti, 1613, 8°;

— tenże, *De statu vitae deligendo et religionis ingressu*. Tamże;

— Tenże, *Hygiasticon sev vera ratio valetudinis bonae et vitae*. Tamże.

Oprawa: Okładki z cienkich deseczek obciążniętych czerwonym pergaminem. Na środku obu okładek odciśnięty herb Jastrzębiec, bez tarczy, a obok monogram M. S.

Marcin Świącicki był podskarbiszym prymasa Piotra Gembickiego, występuje m. in. jako świadek na dokumencie tegoż prymasa dla cechu łowickich złotników wydanym 15. IX. 1616 r.²⁵

Proweniencje dalsze: „Albertus Świącicki Cantoris Volb. Can. Lovicien”. Wojciech Świącicki studiował 7 lat w Rzymie, skąd powrócił z doktoratami teologii i bojga praw. W 1631 r. został kanonikiem łowickim i proboszczem parafii świętego Ducha w Łowiczu, zmarł w Łowiczu pod koniec 1644 r. Był kantorem wolsborskim, kanonikiem wieluńskim. W Bibliotece Kapituły Łowickiej zachowały się po nim 43 tomy opatrzone odręczną proweniencją. Prawdopodobnie był synem Marcina i po ojcu posiadał książki opatrzone superexlibrisem.²⁶

17. Jacek Suski SM

Alexander de Ales; *Summa theologiae*. Venetia, Fr. de Francisci 1575, Pars III et IV, 2°.

²⁴ H. E. Wyczański, *Roizjusz. Słownik polskich teologów katolickich*, t. III, s. 502—504. O superexlibrisach Roizjusza pisali: K. Piekarowski, *Superexlibrisy polskie*, Kraków 1929 oraz Kisaraukas Vincas: *Lietuvos Knygos Zenklai 1518—1918*, Vilnius 1984, s. 102.

²⁵ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, Poznań 1889, t. III, s. 651.

²⁶ Z. Skiełczyński, *Biblioteki prywatne kaznodziejów kolegiaty łowickiej w 1 poł. XVII w.*, w: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*, Warszawa 1980, t. II, s. 322—335.

Oprawa: Okładki z desek obciągniętych białą skórą, tłoczona z 1593 r. Na przedniej okładce, w wolnych ramkach wewnątrz bordiury umieszczony jest napis: F. HIACINTVS SVSCIVS S[an]ctae] T[heologiae] L[ector].

Jacek Suski pochodził z Suchej, wstąpił do dominikanów, studiował we Włoszech. W 1950 r. miał już stopień lektora teologii, w 1601 r. uzyskał w Krakowie doktorat teologii; był teologiem arcybp. Bernarda Maciejowskiego przy jego śmierci w 1608 r.; w 1610 r. został prowincjałem czeskiej prowincji; zmarł w 1616 r.²⁷

18. Piotr Tomicki herbu Łódzia

Missale secundum ritum insignis Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis. Venetia, Peter Lichtenstein pro Mich. Vechter a Rimano, 1532, 2^o Estr. t. XXII, s. 430—431.

Oprawa: Deski obciągnięte skórą brązową, tłoczenia złożone, renesansowe. W środku zwierciadła obu okładek, w podwójnej okrągłej ramce na złotym tle czerwona tarcza przykryta takimż kapeluszem, na tarczy złożony herb Łódzia.

Piotr Tomicki (1464—1535) studiował w Lipsku, Krakowie, Wiedniu i Bolonii. Po odbyciu praktyki w Kurii Rzymskiej w 1500 r. pracował w kancelariach kard. Fryderyka Jagiellończyka, bp J. Lubrańskiego; w 1506 został sekretarzem królewskim, w 1514 biskupem przemyskim, w 1520 poznańskim, a od 1526 biskupem krakowskim. Tomicki był wybitnym humanistą, mecenasem, posiadał wspaniały księgozbiór. Część księgozbioru miała okładki opatrywane superexlibrisem. Tomicki rozproszył księgozbiór, zapisując w testamencie część katedrze wawelskiej, następnie kaplicy św. Tomasza (trzy mszały), Akademii Krakowskiej, bp M. Drzewickiemu, A. Krzyckiemu i in. L. Hajdukiewicz omawiając księgozbiór Tomickiego nie wspomina o mszałach wydanych pod jego rządami dla diecezji krakowskiej. Łowicki egzemplarz mógł przywieźć prymas Krzycki, Drzewiecki, a może gromadzono w Łowiczu księgi liturgiczne potrzebne do opracowania mszałów gnieźnieńskich.²⁸

²⁷ E. Ozorowski, *Suski Jacek. Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, s. 230—231; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. III, s. 588.

²⁸ I. Hajdukiewicz, *Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej*, Wrocław 1861.

19. Jakub Uchański herbu Radwan

Cicero Marcus Tullius, *Rhetoricorum ad C. Herenium lib. IIII — De inventione lib. II — De oratore ad Quintum fratrem lib. III — De claris oratoribus, qui dicitur Brutus lib. I — Ad Brutum lib. I — Topica ad Trebatium lin. I — — Oratoriae partitiones lib. I, — De optimo genere oratorum prefatio quaedam*. Argentorati, Fr. Rihelios, 1557, 8°.

Oprawa: Obie okładki tekturowe, ociągnięte skórą czarną, zniszczone. Na tylnej okładce znać jeszcze herb Radwan na tarczy, obok tarczy słabo już widoczny monogram. I. V.

Jakub Uchański (1502—1581) kształcił się jedynie w kraju. W 1550 r. Zygmunt August wybrał go na biskupstwo chełmińskie, w 1559 r. został biskupem kujawskim, a w 1562 arcybiskupem gnieźnieńskim. Był typowym prymasem renesansu, utrzymywał duży dwór, gromadził literatów i artystów, przebudowywał w stylu renesansu zamek łowicki, ufundował murowany budynek szkoły kolegiackiej w Łowiczu, własną kaplicę w kolegiacie, gdzie został pochowany. Nikłym śladem jego renesansowych zainteresowań bibliofilskich jest mała książeczka Cycerona opatrzona jego superelexlibrisem.²⁹

20. Tomasz Ujejski herbu Szreniawa

Posnaniensis Petrus, *Splendores Hierarchiae Politicae et Ecclesiasticae*. Kraków, Ł. Kupisz, 1652, 4°. Estr. t. XXV, s. 103.

Oprawa: Tektura obciągnięta skórą ciemnobrunatną, niemal bez ozdób. Na środku obu okładek owalny kartusz herbowy z herbem Szreniawa, tłoczony srebrem. Po bokach kartusza rozłożony monogram: T. V. P. V. C. G. S. S. M. — Thomas Vjejski Praepositus Varmiensis Custos Gnesnensis Secretarium Sacrae Maiestatis. Na początku dzieła drukowana dedykacja autora dla Tomasza z Rupniowa Ujejskiego, opata plockiego, prepozyta warmińskiego, kustosa gnieźnieńskiego, sekretarza królewskiego.

Tomasz Ujejski (1613—1689) był sekretarzem króla Władysława IV i Jana Kazimierza, w 1651 r. został mianowany prepozytem kapituły warmińskiej, w 1648 został kustoszem kapituły gnieźnieńskiej, ale instalował się dopiero w 1658 r. W 1656 został bisku-

²⁹ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy*, t. III, s. 272—418.

pem kijowskim. W 1677 zrzekł się godności i wstąpił do zakonu jezuitów, gdzie zmarł w 1689 r.³⁰

Proweniencje dalsze: „Perillustri et Adm. Rdo Dno Laurentio Ludwici(sic!) a Demuth Protonotario Aplico Can. Varmiensis Archipbro Gedanensis S. R. M. Secretario in tesseram intimi affectus offert Illustrissimus Dominus Thomas de Rupniow Vieyski Eppus Kioviensis et Czernichoviensis Abbas Plocensis Praepositus Varmiensis etc.

— Ex Bibliotheca Ecclesiae Cathedralis Varmiensis.

Zachowana numeracja wskazuje, że książkę tę dał do kolegiaty w 1801 r. arcybiskup Ignacy Krasicki.

³⁰ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, Gniezno 1833, t. IV. s. 184—195.